

Boekbeschouwingen

Prof. Mr R. KRANENBURG, *De Grondslagen der Rechtswetenschap. Juridische kennisleer en methodologie*, 3^e dr. — H. D. Tjeenk Willink en Zoon N.V., Haarlem, 1951.

Van de in 1948 verschenen tweede druk van KRANENBURG'S *Grondslagen der Rechtswetenschap* gaf ik een uitvoerige bespreking in dit tijdschrift. Daar de hooggeachte schrijver nòch in dit boek, nòch in andere geschriften blijkt had gegeven van bekendheid met het vragencomplex, dat door de wijsbegeerte der wetsidee is opgeworpen in verband met de grondslagen der wetenschap, zag ik mij genoodzaakt in deze bespreking hem een kort exposé voor te leggen van de transcendente critiek der theoretische denkhouding, die tot de prolegomena dezer wijsbegeerte behoort. Deze critiek werd dan vervolgens op de „kentheoretische” grondslag van KRANENBURG'S rechts- en staatsleer gericht, op de door HEYMANS geïntroduceerde zgn. empirisch analytische methode. Deze critiek was een zuiver-immanente. Zij bedoelde slechts in het licht te stellen, dat men boven-theoretische voor-oordelen niet met een kentheoretisch masker mag voorzien, om ze als algemeen geldige wetenschappelijke oordelen liefst in axiomatische vorm te poneren, en dat KRANENBURG'S methode van onderzoek naar mijn overtuiging aan deze primaire critische eis niet voldoet.

Naar de spelregels van een strikt wetenschappelijk debat heb ik met belangstelling KRANENBURG'S antwoord op deze critiek tegemoet gezien. En toen de redactie van dit tijdschrift mij verzocht ook de inmiddels verschenen derde druk van zijn boek te bespreken, ben ik gaarne op dit verzoek ingegaan, zowel uit persoonlijke en wetenschappelijke belangstelling voor 's schrijvers werk in 't algemeen, als omdat ik gaarne de gelegenheid aangreep de critische gedachtenwisseling met hem voort te zetten.

Intussen, voor een wetenschappelijk debat zijn twee partijen nodig en bij de kennismaking van de derde druk van 's schrijvers boek moet ik tot mijn leedwezen opnieuw constateren, dat hij van zijn zijde verstek heeft laten gaan. Mijn critiek, die toch de grondslagen van zijn werk raakte, is ook nu onbeantwoord gebleven en ik geloof niet, dat ik zelf te kort ben geschoten in hoffelijkheid en waardering voor KRANENBURG'S omvangrijke wetenschappelijke arbeid. Bovendien ben ik niet de enige, die op zijn antwoord wachtte.

In een „Naschrift”, dat in de derde druk aan de tekst is toegevoegd, gaat de geachte schrijver wel in op de bezwaren, door Mr IN 'T VELD in *De Nieuwe Stem*, jg. 1949, opgeworpen tegen zijn uiteenzetting omtrent de verhouding van rechtswetenschap en metaphysica.

KRANENBURG had op blz. 175 van zijn boek geponeerd, dat de „metaphysische” vraag: „Waarom bestaat die wet van het rechtsbewustzijn als een algemene bewustzijnswetmatigheid?” een oncritisch gesteld probleem was en „de oude dogmatische filosofie sedert PLATO”, die op deze vraag was ingegaan, terechtgewezen met de Kantiaanse kenniscritiek en de em-

pirisch-analytische methode. Maar MR IN 'T VELD was met dit bescheid blijkbaar niet tevredengesteld. Hij meende, dat men toch wellicht langs een andere weg verder zou kunnen komen nl. door nasporing van het „collectief onbewuste”, zoals dit met name door JUNG is ontwikkeld.

Alvorens op dit laatste punt in te gaan, grijpt KRANENBURG de gelegenheid aan nog eenmaal op KANT's kenniscritiek terug te komen, die ik gewaagd heb aan een wezenlijk transcendentale critiek te onderwerpen. Ik had mij de opmerking veroorloofd, dat de wijze, waarop KRANENBURG zich in zijn kennistheoretische grondlegging op KANT beriep, heden ten dage toch wel wat geantiqueerd aandoet, omdat wat de Koningsberger denker voor dwingende synthetische oordelen a priori in de (hem nog alleen bekende) Euclidische geometrie en Newtonse physica aanzag tegenwoordig door geen ter zake kundige meer als zodanig kan worden beschouwd. De moderne ontwikkeling der wis- en natuurkunde heeft hier eenvoudig de *Kritik der reinen Vernunft* achterhaald.

Ik liet daarop onmiddellijk de opmerking volgen, dat daarmee natuurlijk allermint de kennistheorie haar betekenis voor de rechtswetenschap en de overige vakwetenschappen verloren had, maar dat zij dan *inderdaad* — en niet slechts *in naam* — critisch diende te zijn. Mij dunkt, in deze inleidende opmerkingen school niets onbehoorlijks. Zij waren strict wetenschappelijk verantwoord.

Hierop reageert nu de schrijver, zonder zich — zoals toch in een wetenschappelijk debat gebruikelijk is — rechtstreeks tot mij te wenden, aldus: „Men heeft voor de Kantiaanse probleemstelling en methode de term „geantiqueerd” gebruikt (*niet IN 'T VELD!*). „Geantiqueerd!” Ja, „geantiqueerd” verouderd als het menselijk denken zelf! De moderne „positivisten” en andere richtingen mogen het zich voor gezegd houden: „Alle Metaphysiker sind demnach von ihren Geschäften feierlich und gesetzmäßig so lange suspendiert, bis sie die Frage: Wie sind synthetische Erkenntnisse a priori möglich? genughuend werden beantwortet haben”. Boud gesproken? Inderdaad, maar aan de onverbidde greep van deze vordering ontkomt de wijsbegeerte niet meer, ook de nieuwste niet, al tracht zij den denkenden geest met een vloed van speculaties en vreemde en ingewikkelde termen te overstromen en te imponeren”.

Maar dit stukje indrukwekkende rhetorica kan ik toch moeilijk beschouwen als een antwoord op mijn nuchter-zakelijke critiek? Ik ben noch een positivist, noch een metaphysicus, ik heb in mijn bespreking allermint getracht den denkenden geest met een vloed van speculaties en ingewikkelde termen te overstromen en te imponeren. En ik heb nergens gezegd, dat de *vraag, hoe synthetische oordelen a priori mogelijk zijn*, heden ten dage geantiqueerd zou zijn. Integendeel, ik heb in mijn bespreking juist met bijzondere nadruk op het probleem der theoretische synthesis gewezen, dat de empirisch analytische methode naar mijn mening met een dogmatische machtspreuk is uit de weg gegaan. Meent KRANENBURG, dat dit laatste niet het geval is, welnu, het woord was aan hem om dit waar te maken. Ik zou gaarne naar hem hebben geluisterd.

Maar zo lang hij — om welke mij verborgen reden dan ook — het tweegesprek met mij ontwijkt, en critische argumenten met onpersoonlijke rhetorische exclamaties beantwoordt, mag hij mij niet ten kwade duiden, dat ik daaruit zekere conclusies trek ten aanzien van de door hem telkens met zo grote nadruk geponeerde tegenstelling tussen „critische” en „dogmatische” methode in de rechtswetenschap.

Voor mij is iedere methode oncritisch, die zich geen rekenschap geeft van de noodzakelijke voor-onderstellingen der theoretische denkhouding en daardoor geloofsvooroordelen met wetenschappelijke oordelen verwart, die dan als theoretische axiomas worden gehanteerd¹.

Doordat KRANENBURG, gelijk ik heb trachten aan te tonen, misleid door het dogma van de autonomie der „theoretische en practische rede”, in deze fout is vervallen, is ook het antwoord, dat hij, in aansluiting aan Dr LEO POLAK, in zijn naschrift aan Mr IN 'T VELD gaf, een *dogmatisch* antwoord. Het komt hierop neer, dat Mr IN 'T VELD de critische vraag i.z. de rechtsgrond onzer waarderingsoordelen zou verwarren met de *genetische* i.z. hun oorzakelijk ontstaan: „Laatste gronden onzer zekerheid — op welk gebied ook — moeten zichzelf schragen en dragen, i.e. „evident” zijn”, zo zegt KRANENBURG het POLAK na. Ik weet niet of Mr IN 'T VELD zich nu bevredigd zal voelen. Ik denk het niet, omdat hij blijkens zijn door KRANENBURG geciteerde uitspraak, allermint de normatieve vraag i.z. de rechtsgrond met een bepaald genetische i.z. de oorzakelijke verklaring verwarde, maar eenvoudig het halthouden bij het bewuste gevoelsleven als oorsprong van de „wet van het rechtsbewustzijn” onjuist achtte. En ik geloof, dat hij op het door KRANENBURG immers gedeelde axiologisch-psychologisch standpunt volkomen gelijk heeft.

Dat de waardegevoelens tot het *bewuste* zouden beperkt zijn, is een dogma, waarvoor de „empirisch-analytische methode”, wanneer ze althans ernstig moet worden genomen, toch moeilijk halt kan maken. Er zijn immers te veel feiten aanwezig, die ertegen pleiten. Men denke slechts aan de zedelijke gevoelsweerstand, die zich ook in hypnotische toestanden tegen de onbewuste uitvoering van bepaalde bevelen geldend kunnen maken.

Maar voor KRANENBURG is het „collectief onbewuste” slechts het gebied der „natuur-causale verklaring” en is slechts het individueel bewuste gevoelsleven met zijn waardegevoelens de oorsprong van onze „vrije en autonome” waarderingsoordelen in recht en moraal.

Het is m.a.w. weer het religieuze grondmotief van natuur en vrijheid, dat onder het masker van een wetenschappelijk axioma in het debat ingrijpt. Dat, wanneer men niet op dogmatische wijze de genetische beschouwing met de „natuuroorzakelijke” vereenzelvigt, er geen enkele reden is om haar in tegenstelling tot de critisch axiologische te brengen, is duidelijk.

Is de gehele empirisch-analytische methode niet „genetisch”, inzover zij ons wil suggereren, dat recht en moraal hun autonome *oorsprong* hebben in het hogere bewuste gevoelsleven?

En was de „critische” Marburgse „oorsprongslogica” niet een echt *genetische*, waar zij alle synthetische categorieën en oordelen „der reinen Erkenntnis” uit een transcendentiaal *logischen* oorsprong liet ontspringen?

Waarom moet dan de empirisch analytische methode bij de hantering van haar transcendentale oorsprongs-idee halt houden bij het *bewuste* gevoelsleven?

Ik vrees, dat Prof. KRANENBURG mij ook op deze vraag het antwoord zal schuldig blijven.

Daar overigens de derde druk van zijn boek volkomen gelijkloidend is met de beide vorige, meen ik, dat er geen aanleiding is, opnieuw op de verdere inhoud ervan in te gaan.

¹ Om mogelijk misverstand af te snijden, merk ik op, dat ook KANT's (immers in een theoretische ethiek ontwikkelde) synthetische oordelen der practische rede, voor mij onder de theoretische denkhouding vallen.

Laat ik dus mogen besluiten met een gelukwens tot de schrijver te richten, dat in zo korten tijd reeds een derde druk nodig bleek. Waaruit hij moge concluderen, dat het hem aan belangstelling voor hetgeen hij ons te zeggen heeft, niet ontbreekt.

DOOYEWEERD.

Prof. Dr P. J. A. ADRIANI, *Het Belastingrecht, zijn grondslagen en ontwikkeling*, 3 delen. — L. J. Veens Uitgeverij, Amsterdam en Uitgeverij „Het Kompas”, Antwerpen, 1948, 1949 en 1950.

Het belastingrecht neemt hoe langer hoe meer een belangrijke plaats in ons rechtsleven in. Bijna geen overeenkomst kan naar behoren gesloten worden zonder acht te slaan op de fiscale gevolgen en vele gevallen zijn bekend, waarin als gevolg van een gekozen constructie belastingen verschuldigd zijn geworden, die bij een andere opzet, welke met de fiscale wetten rekening had gehouden, zouden zijn achterwege gebleven. Ook voor juristen die niet in het belastingrecht gespecialiseerd zijn kan dan ook de kennis van het fiscaal recht niet minder belangrijk worden geacht dan de andere gedeelten van de rechtswetenschap — b.v. het staatsrecht — waaraan zij een groot deel van hun studietijd hebben besteed. Aan de universiteiten begint men dit ook meer en meer in te zien, blijkens het feit dat docenten in het belastingrecht zijn aangesteld. Natuurlijk is het niet nodig dat elke jurist het fiscaalrecht in zijn geheel beheerst; daarvoor is de stof veel te omvangrijk en te ingewikkeld. Maar een vrij grondige kennis van de beginselen, waardoor hij zich gemakkelijk kan oriënteren en kan weten in welke gevallen het advies van een specialist moet worden gevraagd, is zeer zeker nodig.

Een deugdelijke leidraad hiervoor is ongetwijfeld het boek van ADRIANI, *Het Belastingrecht*. Van dit omvangrijke werk bevat het eerste deel (verschenen in 1948), naar de schrijver in zijn voorwoord zegt, „een poging de plaats en de betekenis van het belastingrecht aan te geven”; het tweede deel (verschenen in 1949) behandelt het eigenlijke belastingrecht — ook het internationale —, alsmede het waarde-vraagstuk; het derde deel (verschenen in 1950) is gewijd aan een aantal actuele vraagstukken en vooral gericht op de behoeften der praktijk. Deze opzet brengt mede dat een enkel onderdeel wel eens dubbel besproken is, maar ook dat andere delen stiefmoederlijk behandeld zijn. Zo is uitermate weinig aandacht besteed aan de invoerrechten en accijnzen en de omzetbelasting, bij welke belastingen zowel de schatkist als de contribuabelen in alle landen toch ook grote belangen hebben en waarbij grote theoretische en praktische moeilijkheden bestaan. Hierdoor krijgt de lezer wel een scheef beeld van „het” belastingrecht, dat het werk blijkens zijn titel wil beschrijven. Het schijnt ons niet uitgesloten, dat het werk aanvankelijk in kleiner omvang is opgezet en later in sommige onderdelen, die de schrijver bijzonder interesseerden, is uitgebreid, waardoor het evenwicht somtijds is verstoord.

Het belastingrecht kan bezien worden van uit een economisch en van uit een juridisch oogpunt. De economische zijde der belastingen is uiteraard het meest van belang voor de wetgever; vooral nu de belastingen gebruikt worden niet alleen ter verkrijging van middelen tot bestrijding van publieke uitgaven, maar ook voor z.g. nevendoeleinden op ethisch, cultureel, sociaal of economisch gebied, kan de wetgever niet volstaan met het beschouwen van de materie alleen uit een juridisch oogpunt. Zij die zich te dezer zake willen oriënteren, mogen worden verwezen naar blz. 41 e.v. van deel I.